

Foto: Pexels.com

IN DE KETEL VAN DE HEKS

Auteur: Vrouw Holle (Eva)

Als ik je vraag om het archetype van de heks voor ogen te houden, dan denk je wellicht aan een oude lelijke vrouw die roert in haar ketel vol vergif. De link tussen heksen en gifplanten is iets wat al erg lang bestaat en was natuurlijk gestoeld op angst. Veel heksenplanten bevatten namelijk alkaloiden die werken als krachtige hallucinogenen, maar zijn ook zeer giftig. Planten zoals onder andere Wolfskers (*Atropa belladonna*), Bilzekruid (*Hyoscyamus niger*) en Doornappel (*Datura stramonium*) kunnen sterke hallucinaties en tranceachtige toestanden opwekken maar ook leiden tot de dood.

Vroeger geloofden mensen dat heksen deze planten gebruikten in zalven en drankjes om zichzelf in extase te brengen waardoor ze zouden kunnen 'vliegen' of communiceren met geesten. Het beeld van de heks op een bezemsteel in de lucht, zou deels voortkomen uit de hallucinaties veroorzaakt door het gebruik van deze planten. In de Europese geschiedenis werden deze planten wel vaker gebruikt voor magische, medicinale en soms zelfs doelbewust dodelijke doeleinden. Graag vertel ik over enkele van de beruchtste heksenplanten. Maar opgelet! Dit artikel lezen zou wel eens kunnen betoveren.

1. Wolfskers (*Atropa belladonna* L.)

Deze inheemse, zeer zeldzaam doorlevende plant groeit het liefste in bosrijk gebied en kan in struikvorm tot twee meter hoog groeien, al sterft ze in de winter bovengronds wel af. Ze is vooral te herkennen aan de kenmerkende bloemen en bessen. De bladeren zijn eirond en de klokvormige bloemen zijn groen tot bruinig paars. De bessen van deze schoonheid zijn na rijping pekwart. Wolfskers is een lid uit de Nachtschadefamilie.

Alles aan deze plant is giftig, maar het zijn vooral de bessen die erom bekend staan dat ze dodelijke slachtoffers

maken. Slechts drie bessen zouden een kind kunnen doden. Een volwassene vertelt het niet na wanneer hij tien tot twaalf bessen zou verorberen. De volksnamen doodskruid en duivelskruid laten weinig over aan de verbeelding.

Folklore:

De botanische naam van deze plant verradt heel wat. *Atropa* verwijst naar Atropos, de Griekse godin die de draad van het leven afsnijdt, een duidelijke verwijzing naar de dodelijke kracht van de plant. De naam Wolfs-

Wolfskers (*Atropa belladonna* L.)

Foto: Pixabay.com

kers zou gegeven zijn omdat deze bessen werden ingezet om wolven te vergiftigen.

Historisch weetje:

In de Renaissance gebruikten vrouwen Belladonna om hun pupillen te verwijden, wat werd beschouwd als aantrekkelijk. Het woord 'belladonna' betekent letterlijk 'mooie vrouw'. Dit schoonheidsideaal bracht nochtans grote risico's met zich mee, waaronder blindheid en toxische vergiftigingen.

Alkaloïde:

Hyoscyamine, atropine en scopolamine zijn tropane alkaloiden en zijn de meest giftige inhoudsstoffen in Wolfskers. Ze kunnen hallucinaties, verwardheid en verlamming veroorzaken. In kleine hoeveelheden kunnen ze verdovend werken, maar een overdosis is dodelijk.

2. Bilzekruid (*Hyoscyamus niger* L.)

Bilzekruid is een één- of tweejarige plant uit de Nachtschadefamilie met een heel opmerkelijk uiterlijk. Ze wordt een halve meter hoog, de klevrige en behaarde stengel draagt meerdere gele trechtervormige bloemen die paars geaderd zijn. De bladeren zijn veernervig en diep getand en tegenoverstaand. De plant heeft een hele specifieke onaangename geur. Alles aan deze plant is giftig.

Bilzekruid (*Hyoscyamus niger* L.) Foto: Pixabay.com

Bilzekruid is inheems en is te vinden op braakliggende grond, langs wegen of nabij puin. Deze opmerkelijke plant is in de volksmond gekend als Dolkruid, Malwillempjeskruid of Belze. De neefjes van deze plant: de Egyptische en Russische variant zijn even giftig.

Folklore:

Bilzekruid werd in de volksmond geassocieerd met heksen die het gebruikten om magische zalfjes te maken, de zogenaamde heksenzalven. Deze zalven zouden hen in staat stellen om 'te vliegen' omdat ze krachtige hallucinaties opwekken. De naamgeving verwijst naar het gekmakend en hallucinogeen effect van deze plant maar vaak vind je ook referenties terug naar de duivel. Volgens volksverhalen groeit deze bloem daar waar de slang van het Hof van Eden gif spuwt.

Historisch weetje:

Tijdens heksenprocessen in de middeleeuwen werd Bilzekruid vaak genoemd als bewijs van hekserij. Een van de meest beruchte zaken speelde zich af in Duitsland, waar meerdere vrouwen werden beschuldigd van het maken van heksenzalven met Bilzekruid. Bovendien is Bilzekruid één van de verdovende ingrediënten geweest van de soporatieve spons (een spons gedrenkt in verdovende vochten om patiënten vroeger te verdoven voordat ze een medische ingreep onder-

Doornappel (*Datura stramonium* L.)
Foto: Pixabay.com

gingen). Meer dan eens werd de patiënt niet meer wakker.

Alkaloïde:

Hyoscyamine, een krachtig en zeer giftige tropane alkaloïde, veroorzaakt hallucinaties, delirium en vergiftigingsverschijnselen zoals een verhoogde hartslag en desoriëntatie.

3. Doornappel (*Datura stramonium* L.)

Deze prachtige eenjarige plant uit de Nachtschadefamilie is ondertussen geklasseerd als inheems maar komt oorspronkelijk uit Amerika en is doelbewust meegenomen naar Europa. Doornappel vermeerderd als een malle omwille van het belachelijk groot aantal zaden en dat maakt deze plant vaak niet graag gezien door boeren omdat het ook nog eens tussen teeltgewassen kan groeien. Alles aan deze plant is giftig en wanneer een rund bijvoorbeeld een halve kilo opeet, legt hij het loodje.

Deze plant kan tot een meter groot worden en heeft grote bladeren die omgekeerd eirond en grof getand zijn. De mooie witte rechtopstaande bloemen zijn trechtervormig. Het meest typische aan deze plant zijn echter de stekelige zaaddozen waaraan deze plant zijn Nederlandstalige naam dankt. Je vindt Doornappel terug

in (moes)tuintjes, op braakliggende grond en in stikstofrijke omgevingen.

Volksnamen zoals dolappel, duivels- of mollenkruid doen je al vermoeden dat deze plant niet goed is voor de gezondheid.

Folklore:

Doornappel werd in de folklore vaak geassocieerd met zwarte magie en werd beschouwd als een kruid dat toegang gaf tot de geestenwereld. Het zou door heksen gebruikt zijn om zich in een trance te brengen en met andere werelden te communiceren, en zoals wel meer van de hier opgelijste planten kon je dit terugvinden in de vermeende heksenzalven.

Over deze plant valt erg veel te vertellen en dat is ook niet gek als je weet dat deze plant en zijn variëteiten op verscheidene plekken over de hele wereld gezien wordt als heilig, omwille van de bedwelmende kwaliteiten en het vermeende vermogen om contact te leggen met niet alleen enkele andere werelden maar ook met godheden.

Historisch weetje:

In de 16e eeuw veroorzaakte een vergiftigingsincident in Italië grote opschudding toen een groep mensen hallucinaties kreeg na het consumeren van Doornappel. Zij dachten dat ze in contact stonden met bovennatuurlijke wezens, wat leidde tot beschuldigingen van hekserij. En wat op zich nog frappanter is: de bladeren werden vroeger ingezet tegen astma door middel van de 'astmasigaret'.

Soms loopt het folkloristisch, medisch en historisch aspect wat in mekaar over maar in Haïti staat deze plant gekend als 'de zombiekomkommer' omdat het eten van deze plant je slaafs zou maken en open voor suggestie. In Mexico bijvoorbeeld is dit een natuurlijk date-rape-drug en vind je Toloache terug als liefdesdrankje. Een paar druppels hiervan zou het slachtoffer volledig onderwerpen aan jouw wil. Santo Toloache was de patroonheilige van de Doornappel en

zou mensen helpen aan een partner.

Alkaloïde:

Scopolamine en atropine zijn de belangrijkste alkaloïden in de Doornappel. Ze veroorzaken hallucinaties, verwarring, verhoogde hartslag en kunnen bij een te hoge dosis dodelijk zijn.

4. Alruin (*Mandragora officinarum* L.)

Nog een plant uit de Nachtschadefamilie met een even boeiende als kwalijke reputatie. Alruin is eigenlijk afkomstig uit het Middellands Zeegebied maar kan ook hier gedijen, al vind je de Alruin niet gemakkelijk in het wild. De Alruin heeft bovengronds niet zo'n opmerkelijk uiterlijk. Hij groeit in een rozet, heeft dikke ovale bladeren en de groen – witte tot paarse bloemetjes groeien in het midden. De vruchten van de Alruin zijn groen en kunnen zo groot zijn als eieren en zouden hemels ruiken maar, grote verrassing, extreem giftig zijn. Het meest herkenbare aan deze plant is nochtans de wortel die een grote gelijkenis vertoont met de mens: armen en benen.

Folklore:

Alruin werd in de oudheid beschouwd als een krachtige magische wortel. Er werd gezegd dat de plant zou gillen wanneer hij werd uitgetrokken, en dat het geluid dodelijk kon zijn voor de persoon die de wortel verzamelde. Alruin werd gebruikt in talismannen en magische rituelen om de drager te beschermen tegen boze geesten. De Alruin werd ook vaak ingezet als liefdesmiddel, wellicht omdat de 'appels' zo lekker ruiken in combinatie met de vorm van de wortel. Wanneer liefde afgedwongen moest worden, dan zocht men een alruinmannetje en vrouwtje (visuele verschillen in de wortel) en werden die naast het bed gelegd.

Historisch weetje:

In de middeleeuwen werd Alruin vaak gedragen door alchemisten en genezers als een talisman. Karel de Grote,

Alruin (*Mandragora officinarum* L.)
Foto: Pixabay.com

een van de machtigste heersers uit de vroege middeleeuwen, zou volgens de legende altijd een Alruinwortel bij zich hebben gehad voor bescherming en geluk.

De gedroogde wortel, ook wel een alruinmannetje genoemd, kostte in de middeleeuwen meer dan goud en dat zorgde ervoor dat bedrog hoogtij vierde. Hildegard van Bingen was ook zeer gefascineerd door deze plant en zij beschreef deze als abdis, botanicus en mystica uitvoerig in haar boeken.

Alkaloïde:

De Alruin bevat zoals de bovenstaande planten ook scopolamine, hyoscyamine en atropine.

5. Gevlekte Scheerling (*Conium maculatum* L.)

Deze witte Schermbloemige heeft veel look-a-likes en bloeit welig in bosranden en langs wegen en bermen. De Gevlekte Scheerling is meteen ook de reden waarom mensen aangeleerd krijgen om van de witte Schermbloemigen af te blijven. Want hoewel er ook heel wat interessante, lekkere en medicinale planten dit uiterlijk vertonen (denk maar aan Kervel, Wilde Peen, Fluitenkruid, Roomse Kervel, Valeriaan, ...) zijn er in die familie ook zeer gevaarlijke planten zoals bijvoorbeeld de Gevlekte Scheerling, Waterscheerling en de Grote Berenklauw. Soms staat de plant gekend als

'Dollekervel' verwijzend naar de gelijkenis met de kervelsoorten.

Een frappant herkenningspunt is de geur van deze plant, als hij verwelkt ruikt hij naar muizen maar een nog duidelijkere waarschuwing zijn de paarse tot roodbruine vlekjes op de stengel, vandaar de naam 'Gevlekte Scheerling'. De plant zelf kan tot 2,5 meter hoog worden en is tweejarig. Dat wil zeggen dat hij in het eerste jaar blad krijgt en in het tweede jaar bloem. De botanische naam 'Conium' verwijst naar het Griekse woord konas wat duizeling en draaien betekent. Het aanraken van de plant alleen al kan je doen duizelen. De Gevlekte Scheerling staat bekend als één van de giftigste planten ter wereld. Dus... tenzij je zeer onderlegd bent in plantenidentificatie, afblijven van die schermbloemigen.

Folklore:

Gevlekte Scheerling is wellicht een van de meest beruchte planten uit de geschiedenis omdat hij vaak in verband gebracht wordt met moord en doodslag. In de oude Griekse en Romeinse tijd werd Scheerling gebruikt als gif om ter dood veroordeelden te executeren. In de mythologie wordt hij vooral ingezet door Kirke (vroeger Circe) en Medea die met deze plant het vooral gemunt hadden op mannen. Dat zou verklaren waarom deze plant in de volksmond magisch zou werken tegen seksuele driften.

Gevlekte Scheerling (*Conium maculatum* L.)
Foto: identify.plantnet.org

Blauwe Monnikskap (*Aconitum napellus* L.) Foto: Pixabay.com

Historisch weetje:

De meest bekende historische gebeurtenis is de terechtstelling van de Griekse filosoof Socrates. In 399 v.Chr. werd hij ter dood veroordeeld tot het drinken van een gifbeker met een extract van de zaden van Gevlekte Scheerling. Hij zou zijn gestorven aan een verlamming van de spieren, beginnend bij de benen en eindigend met het stoppen van de ademhaling. Ook Alexander de Grote zou vermeend ook zo ten einde zijn gekomen.

Alkaloïde:

De plant bevat verschillende piperidine alkaloïden, waarvan coniine het giftigst is. Coniine verlamt het centrale zenuwstelsel, wat leidt tot progressieve verlamming, eerst van de ledematen en uiteindelijk van de ademhalingsspieren, wat verstikking en de dood met zich meebrengt.

6. Blauwe Monnikskap (*Aconitum napellus* L.)

Ten slotte wil ik het graag nog over deze beauty hebben die normaal enkel in vochtige bergomgevingen groeit in Europa en Azië. Met haar prachtige blauwe bloemstengels is ze een lust voor het oog. Zij het wel een zeer giftige. Aanraking alleen al kan immers zorgen voor blaren op je huid. Ook zij groeit in bossen en bosranden. In tegenstelling tot de hierbo-

ven beschreven soorten (afgezien van Gevlekte Scheerling) behoort ze niet tot de Nachtschadefamilie maar tot de Ranonkelfamilie.

Ze kan tot anderhalve meter groot worden en je herkent haar vooral in de bloei omwille van de prachtige (monnikskapvormige) bloemen. Het is een vaste plant en de bladeren zijn diep ingesneden, getand, donkergroen bovenaan en iets lichter van kleur onderaan het blad. Ook deze plant kent vele volksnamen: Aconiet, Duivelshelm, Vrouwen- of Wolksvloek of -wortel. Of de minder bedreigende volksnamen: blaumutskes, blauw-schoentjes, blauwslufkes, helmblom of paterskap.

Folklore:

Blauwe Monnikskap, in het Engels bekend als 'Wolfsbane' of 'Monks-hood', werd in de Europese folklore gezien als een van de dodelijkste heksenplanten. Net zoals bij Belladonna zou deze plant gelinkt zijn aan wolven.

Enerzijds werd er gefluisterd dat deze plant gebruikt werd om de roofdieren weg te houden van het vee, maar volgens de overlevering zou je, indien je deze plant zou tegenkomen onder de volle maan, in een weerwolf kunnen veranderen.

En heksen... die zouden er (uiteraard) heksenalf mee gemaakt hebben maar bij tijd en wijle ook op de bladeren hebben gekauwd.

Historisch weetje:

In de oudheid en middeleeuwen werd Blauwe Monnikskap vooral gebruikt als gif om vijanden of lastige rivalen uit de weg te ruimen. In het oude Rome werd het zelfs beschouwd als een favoriet moordwapen onder politieke rivalen. Keizer Claudius zou volgens sommigen zijn vergiftigd met Monnikskap. Het zou zelfs zo'n gemeengoed worden dat Keizer Trajanus het in 117 na Chr. verbood om het nog te laten groeien binnen de stadsmuren

Alkaloïde:

Aconitine, ook een alkaloïde, is extreem giftig. Een paar gram van deze plant is al dodelijk. Het blokkeert zenuwsignalen, wat resulteert verdoofd gevoel van tong en gehemelte, tintelingen, misselijkheid en overgeven, duizeligheid, hartkloppingen, lage bloeddruk, hartritmestoornis, shock en coma... De alkaloïde kan bovendien ook door de huid opgenomen worden.

Wat zijn alkaloïden?

Alkaloïden zijn stikstofhoudende organische verbindingen die van nature voorkomen in veel planten, vaak als verdedigingsmechanisme tegen planteneters.

Voor mensen hebben alkaloïden een dubbelzinnig effect: sommigen worden gebruikt in de geneeskunde zoals morfine en kinine, sommigen culinair zoals theobromine (cacao) en cafeïne (koffiebonen), sommigen voor genot zoals nicotine (tabak), terwijl andere extreem giftig zijn.

De meeste alkaloïden werken op het zenuwstelsel, waardoor ze pijnstillend, opwekkend of hallucinogeen kunnen zijn, maar dus ook verlamdend en zelfs dodelijk.

.....
**“Mad as a hatter,
 hot as hell, red as a beet,
 dry as a bone and
 blind as a bat.”**

Over de auteur...

Wie is Holle

Eva is herboriste en heks en gepassioneerd door de magie van het leven.

Op een down-to-earth manier brengt ze haar liefde voor de natuur over in wandelingen, ceremonies, workshops en teambuildings. In haar praktijk leert ze mensen dichter bij de natuur te staan door ze te leren dicht bij zichzelf te komen en in hun element te staan.

Ze combineert de spirituele zijde en animisme met de wetenschap van vandaag. www.hetrijkvanholle.be

Hoe verloopt een tropane alkaloïde vergiftiging?

De symptomen van een alkaloïde vergiftiging variëren, afhankelijk van het type alkaloïde en de hoeveelheid die is ingenomen. In dit stuk richt ik me op de vergiftigingsverschijnselen van tropane alkaloïden, want de meeste planten, die hierboven beschreven zijn, bevatten tropane alkaloïden (scopolamine, hyoscyamine, atropine,...).

In het begin kunnen symptomen mild zijn, zoals duizeligheid, misselijkheid of een droge mond. Bij ernstige vergiftigingen kunnen de volgende algemene symptomen optreden:

- Hallucinaties en ernstige verwardheid
- Verhoogde (of extreem verlaagde) hartslag en bloeddruk
- Verwijde pupillen en visuele stoornissen
- Verlamming van de ledematen en ademhalingsmoeilijkheden
- Uiteindelijk hartstilstand of ademhalingsstilstand

Bij ernstige gevallen is onmiddellijke medische hulp noodzakelijk. Sommige alkaloïde vergiftigingen kunnen worden behandeld met specifieke antidota. Fysostigmine werkt bijvoorbeeld de effecten van anticholinergische (tropane alkaloïdevergiftiging) tegen.

In het Engels bestaat er een geheu-

gensteuntje om tropane alkaloïdevergiftiging te herkennen: ‘mad as a hatter, hot as hell, red as a beet, dry as a bone and blind as a bat’. Weet dat andere toxische alkaloïden heel andere uitwerkingen kunnen hebben.

Hoewel Paracelsus eerder al stelde dat alles giftig is en dat enkel de dosis de vergiftigingsgraad bepaalt (Dosis sola facit venenum), is het verstandig om zeer omzichtig om te springen met deze planten. Door hun inhoudsstoffen hebben ze een grote impact op het menselijk zenuwstelsel en ligt de werkende dosis heel erg dicht tegen de dodelijke dosis. Bij sommigen is er aan ruiken of ze aanraken genoeg om zeer heftige reacties op te wekken.

Geniet van de planten, maar op een afstandje. Zeg dat de heks het gezegd heeft!

Bronnen

Erichsen-Brown, C. (1979). *Medicinal and Other Uses of North American Plants*. New York: Dover Publications.

Matossian, M. K. (1989). *Poisons of the Past: Molds, Epidemics, and History*. Yale University Press.

Ratsch, C. (1998). *The Encyclopedia of Psychoactive Plants: Ethnopharmacology and Its Applications*. Park

Green, M. H. (1997). *The Trotula: A Medieval Compendium of Women's Medicine*. University of Pennsylvania Press.